

Tadeusz Juja

Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu, Wydział Finansów i Bankowości, Instytut
Finansów

tadeusz.juja@wsb.poznan.pl

Joanna Krzeczek

McKinsey EMEA Shared Services Sp. z o.o.

asia_krzeczek@op.pl

NIEDOSTATECZNA KAPITALIZACJA I JEJ WPŁYW NA WYSOKOŚĆ KOSZTÓW UZYSKANIA PRZYCHODÓW

Streszczenie: W artykule przedstawiono regulacje w zakresie niedostatecznej kapitalizacji obowiązujące do grudnia 2014 r. i porównano je z nowymi regulacjami dotyczącymi tej kapitalizacji wprowadzonymi w styczniu 2015 r. oraz przeprowadzono ocenę ich wpływu na wysokość kosztów uzyskania przychodów. Z przeprowadzonego badania wynika, że wpływ ten nie jest jednokierunkowy. Przy pozostałych warunkach niezmiennych nowe regulacje rozszerzają możliwości zaliczenia do kosztów uzyskania przychodów odsetek od pożyczek (kredytów) zaciągniętych od kwalifikowanych udziałowców tym spółkom – pożyczkobiorcom, które charakteryzują się niskim udziałem kapitału zakładowego w kapitale własnym, wysokim zyskiem operacyjnym i wysoką wartością podatkową aktywów. Zmniejszą one natomiast możliwości ich zaliczenia do kosztów uzyskania przychodów spółkom – pożyczkobiorcom o wysokim udziale kapitału zakładowego w kapitale własnym, także ponoszącym stratę operacyjną lub osiągniętą niski zysk operacyjny i charakteryzującym się niską wartością podatkową aktywów.

Słowa kluczowe: niedostateczna kapitalizacja, koszty uzyskania przychodów, spółka, pożyczka, podatek dochodowy od osób prawnych.

Klasyfikacja JEL: H2, H3, G38, K2.

THIN CAPITALIZATION AND ITS EFFECT ON TAX DEDUCTIBLE EXPENSES

Abstract: The article presents the legislation in respect of thin capitalization rules applicable in Poland until December 31, 2014, compares it with the new legislation in force since January 2015 and evaluates the effect of the new legislation on the amount of tax deductible expenses. The article draws the conclusion that the above-mentioned effect is multidirectional. Under the new legislation (with all other conditions unchanged) the companies (borrowers) characterized by low seed capital (share capital) to equity ratio, high operating profit and high tax base of the assets may profit from improved terms on which the interest on loans and credits granted by qualified entities may be deducted from the taxable base. At the same time the new legislation reduces the possibility of deduction from the taxable base of the interest on loans and credits taken by the companies (borrowers) characterized by high seed capital (share capital) to equity ratio, low operating profit and a low tax base of the assets.

Keywords: thin capitalization, tax deductible expenses, corporation, loan, corporate income tax.

Wstęp

Spółki będące podatnikami podatku dochodowego od osób prawnych, a także ich udziałowcy, podejmują różnego rodzaju działania, których celem jest optymalizacja opodatkowania tym podatkiem. Jednym z nich jest niedostateczna (cienka) kapitalizacja. Kapitalizacja ta, w porównaniu ze zwykłym finansowaniem, stwarza możliwość znacznego obniżenia podatku dochodowego. Jest zatem niezwykle korzystna dla spółek i ich udziałowców, przyczynia się jednak do istotnego zmniejszenia wpływów budżetowych z podatku dochodowego od osób prawnych. Dlatego w wielu państwach, w tym także w Polsce, prawo podatkowe zawiera przepisy ograniczające tym podmiotom korzyści z ciennej kapitalizacji.

Zjawisko niedostatecznej kapitalizacji nie ogranicza się do terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, ma wymiar nie tylko międzynarodowy, lecz również globalny. Większościowymi lub znacznymi udziałowcami (akcjonariuszami) wielu spółek mających siedzibę na terytorium RP są bowiem spółki zagraniczne czy też korporacje międzynarodowe prowadzące za pośrednictwem narodowych spółek córek działalność gospodarczą w większości państw na świecie. Wykorzystują one cienką kapitalizację do optymalizacji struktury kapitału oraz opodatkowania podatkiem dochodowym całej grupy kapitałowej

[Blouin i in. 2014]. Ponieważ państwo jest zainteresowane tym, aby na terytorium RP nadal były realizowane bezpośrednie inwestycje zagraniczne, dlatego polskie regulacje w zakresie niedostatecznej kapitalizacji muszą uwzględniać standardy obowiązujące w tej dziedzinie w innych państwach OECD i Unii Europejskiej.

Duże znaczenie w polskiej gospodarce spółek wchodzących w skład międzynarodowych i globalnych grup kapitałowych oraz istotne zmiany regulacji w zakresie niedostatecznej kapitalizacji, które weszły w życie z dniem 1 stycznia 2015 r., prowadzą do powstania problemu badawczego wyrażonego następującymi pytaniami:

- Czym jest niedostateczna kapitalizacja?
- W jaki sposób państwo ogranicza spółkom i ich udziałowcom możliwości jej wykorzystania w celu optymalizacji opodatkowania podatkiem dochodowym od osób prawnych?
- W jaki sposób spółki i ich udziałowcy mogą osłabić lub nawet całkowicie wyeliminować negatywne dla siebie skutki wprowadzonych przez państwo regulacji ograniczających korzyści z cienkiej kapitalizacji?

Podstawowym celem artykułu jest natomiast przedstawienie wprowadzonych w styczniu 2015 r. zmian przepisów prawa podatkowego dotyczących niedostatecznej kapitalizacji oraz określenie ich wpływu na wysokość kosztów uzyskania przychodów. Jego osiągnięcie będzie wymagało zrealizowania celów pośrednich, do których należą: analiza i ocena regulacji w zakresie cienkiej kapitalizacji obowiązujących do końca 2014 r. oraz określenie możliwości ograniczenia przez spółki i ich udziałowców negatywnych skutków zmian tych regulacji wprowadzonych na początku 2015 r.

1. Pojęcie niedostatecznej kapitalizacji

Aby spółka mogła podjąć, prowadzić i rozwijać działalność gospodarczą, powinna być wyposażona w odpowiednie aktywa (majątek) i kapitały. Aktywa i kapitały są ze sobą ściśle powiązane, a każde z nich spełnia w spółce odrębne funkcje. Majątek umożliwia jej prowadzenie działalności gospodarczej, jednak nie można wyposażać spółki w majątek bez posiadania kapitałów. Kapitały są więc w stosunku do majątku pojęciem pierwotnym, pozwalają bowiem spółce na podjęcie działalności [Juja 2007, s.33]. Dzielą się według kryterium własności na własne i obce.

Posługiwanie się przez spółki kapitałami obcymi nie jest zjawiskiem negatywnym, wręcz przeciwnie, kapitał ten może bowiem przynieść im i ich

udziałowcom określone korzyści. W wyniku jego zastosowania może bowiem wzrosnąć rentowność kapitału własnego [Juja 2007, s. 29]. Specyficzne cechy kapitału własnego i kapitału obcego przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Specyficzne cechy kapitału własnego i kapitału obcego

Kapitał własny	Kapitał obcy
– nieoprocentowany, bezterminowy	– oprocentowany, terminowy
– bezpieczne źródło finansowania	– elastyczne źródło finansowania
– gwarancja dla wierzycieli	– odsetkowe korzyści podatkowe
– koszt kapitału własnego przewyższa koszt kapitału obcego	– uruchamia mechanizm dźwigni finansowej

Źródło: [Duliniec 2011, s. 94].

Spółki, których aktywa są finansowane głównie kapitałami obcymi, a nie kapitałem własnym, mogą, lecz nie muszą się charakteryzować niedostateczną kapitalizacją. Pojęcie niedostatecznej kapitalizacji może być przy tym rozumiane w wąskim i szerokim znaczeniu. Niedostateczna kapitalizacja w wąskim znaczeniu występuje wówczas, gdy kapitał zakładowy spółki, w porównaniu z sumą bilansową, jest niewielki i gdy jednocześnie jej aktywa są częściowo finansowane pożyczkami (kredytami) otrzymanymi od udziałowców i (lub) podmiotów z nimi powiązanych. Kapitał ten w wielu przypadkach jest równy minimalnemu kapitałowi zakładowemu dla danej kategorii spółek. Często nie jest on podnoszony przez wiele lat, pomimo znacznego wzrostu sumy bilansowej spółki i jej przychodów ze sprzedaży. Niedostateczna kapitalizacja spółki w szerokim znaczeniu ma natomiast miejsce wówczas, gdy jej kapitały własne – w porównaniu z sumą bilansową – są niewielkie i gdy jednocześnie jej aktywa są częściowo finansowane pożyczkami (kredytami) otrzymanymi od udziałowców i (lub) podmiotów z nimi powiązanych. Jest to mniej rygorystyczne rozumienie niedostatecznej kapitalizacji. Przejawem niedostatecznej kapitalizacji jest w tym przypadku nie tylko niski kapitał zakładowy, w porównaniu z wysokością pożyczek (kredytów) zaciągniętych przez spółkę od udziałowców i (lub) podmiotów z nimi powiązanych, lecz również relatywnie niskie jej pozostałe kapitały własne: kapitał zapasowy, kapitał z aktualizacji wyceny, kapitał rezerwowy oraz niepodzielony zysk netto z lat poprzednich i zysk netto danego roku obrotowego.

Niedostateczna kapitalizacja spółek jest kategorią mierzalną. W wąskim rozumieniu może być ona zmierzona relacją zadłużenia spółki wobec udziałowców i (lub) podmiotów z nimi powiązanych do jej kapitału zakładowego.

Natomiast w szerokim rozumieniu jest ona mierzona relacją tego zadłużenia do kapitałów własnych danej spółki. Im wyższe są wymienione relacje, tym większa jest niedostateczna kapitalizacja rozpatrywanej spółki.

2. Niedostateczna kapitalizacja w świetle przepisów obowiązujących w 2014 r.

Według stanu prawnego obowiązującego w dniu 1 stycznia 2014 r. do kosztów uzyskania przychodów spółka nie mogła zaliczyć odsetek od pożyczek (kredytów) udzielonych jej przez wspólnika posiadającego nie mniej niż 25% udziałów (akcji) tej spółki albo wspólników posiadających łącznie nie mniej niż 25% udziałów (akcji) tej spółki, jeżeli wartość zadłużenia spółki wobec tych wspólników i wobec innych podmiotów posiadających co najmniej 25% udziałów w kapitale takiego wspólnika osiągnęła łącznie trzykrotność kapitału zakładowego spółki – w części, w jakiej pożyczka (kredyt) przekraczała tę wartość zadłużenia określoną na dzień zapłaty odsetek [Ustawa z 15 lutego 1992, art. 16, ust. 1, pkt 60].

Należy zwrócić uwagę na fakt, że przytoczone ograniczenie znajdowało zastosowanie tylko do odsetek od pożyczek (kredytów) udzielonych spółce przez wyżej określoną grupę pożyczkodawców, nazywanych w dalszej części artykułu pożyczkodawcami kwalifikowanymi, w przypadku gdy zadłużenie spółki (niezależnie od jego tytułu prawnego) wobec podmiotów należących do grupy osiągnęło łącznie nie mniej niż trzykrotność wartości kapitału zakładowego pożyczkobiorcy. Do grupy pożyczkodawców kwalifikowanych zalicza się w tym przypadku udziałowca (akcjonariusza) posiadającego nie mniej niż 25% udziałów (akcji) spółki lub grupę udziałowców (akcjonariuszy) posiadających łącznie nie mniej niż 25% jej udziałów (akcji).

Ograniczenie w zakresie zaliczania odsetek od pożyczek (kredytów) do kosztów uzyskania przychodów wynikające z przestawionego wyżej przepisu było stosowane wówczas, gdy zaistniały łącznie następujące przesłanki:

- spółka zapłaciła odsetki z tytułu pożyczek, które zostały jej udzielone przez pożyczkodawców kwalifikowanych,
- określony na dzień zapłaty odsetek stosunek wartości zadłużenia spółki wobec kwalifikowanych pożyczkodawców do wartości jej kapitału zakładowego był wyższy niż 3:1.

Pojęcie wartości zadłużenia jest bardzo ważne dla prawidłowego stosowania przepisów o cienkiej kapitalizacji. Pojęcie to do 2014 r. nie było zdefiniowane w ustawie, jednak organy podatkowe uznawały, że swym zakresem

obejmuje ono wszelkie transakcje powodujące powstanie zobowiązań, nie tylko finansowych. Zatem, oprócz zobowiązań z tytułu kredytów czy pożyczek, obejmuje ono również zobowiązania handlowe.

Zobowiązania ogółem wpływają na wysokość odsetek będących kosztami uzyskania przychodów, dlatego bardzo ważne jest poprawne ich ustalenie. Przy jednakowej wartości kapitału zakładowego, pożyczek i odsetek wielkość odsetek zaliczanych do kosztów uzyskania przychodów maleje wraz ze wzrostem zadłużenia ogółem.

Drugi przypadek ograniczeń związanych z niedostateczną kapitalizacją wynikał z art. 16, ust. 1, pkt 16 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych. Zgodnie z tym przepisem do kosztów uzyskania przychodów nie można było zaliczyć odsetek od pożyczek (kredytów) udzielonych danej spółce przez inną spółkę, w przypadku gdy ten sam wspólnik posiadał w każdym z tych podmiotów minimum 25% udziałów (akcji), a zadłużenie pożyczkobiorcy wobec wspólników posiadających nie mniej niż 25% jego udziałów (akcji), a także innych podmiotów posiadających nie mniej niż 25% udziałów (akcji) w kapitale tych wspólników oraz wobec podmiotu udzielającego pożyczki (kredytu) osiągało łącznie trzykrotność kapitału zakładowego pożyczkobiorcy – w części, w jakiej udzielona pożyczka (kredyt) przekraczała, określoną na dzień zapłaty odsetek, wartość zadłużenia ogółem.

Z analizy treści przepisów dotyczących niedostatecznej kapitalizacji obowiązujących w 2014 r. wynika, że gdy zadłużenie spółki wobec kwalifikowanych pożyczkodawców nie przekraczało trzykrotności jej kapitału zakładowego, wówczas odsetki od zaciągniętych od nich pożyczek (kredytów) w całości stanowiły koszt uzyskania przychodów. Kwota tego zadłużenia była jednak uzależniona od wysokości jej kapitału zakładowego.

Przykładowo, gdy kapitał ten wynosił jedynie 5000 zł, wymienione zadłużenie nie mogło być wyższe niż 15 000 zł, a gdy wynosił on 500 000 zł, zadłużenie to nie mogło przekraczać 1 500 000 zł, aby wszystkie odsetki mogły być uznane za koszt uzyskania przychodów.

Z kolei gdy nadwyżka zadłużenia nad trzykrotnością wartości kapitału zakładowego była mniejsza od kwoty udzielonych spółce pożyczek (kredytów) przez kwalifikowanych pożyczkodawców, wówczas jedynie część odsetek od tych pożyczek stanowiły odsetki będące kosztami uzyskania przychodów, przy czym udział odsetek będących tymi kosztami w odsetkach ogółem malał wraz ze wzrostem tych pożyczek.

Gdy natomiast nadwyżka zadłużenia nad trzykrotnością wartości kapitału zakładowego była nie mniejsza od kwoty udzielonych spółce pożyczek (kredytów) przez kwalifikowanych pożyczkodawców, wówczas wszystkie odsetki

od tych pożyczek nie stanowiły kosztów uzyskania przychodów. Sytuacja ta miała miejsce wówczas, gdy spółka, oprócz zobowiązań z tytułu zaciągniętych pożyczek (kredytów), miała wobec pożyczkodawców kwalifikowanych także zobowiązania handlowe z tytułu nabytych od nich towarów i usług.

Z powyższego wynika, że przepisy z 2014 r. dotyczące cienkiej kapitalizacji zachęcały spółki do podniesienia kapitału zakładowego. Jego odpowiednie podniesienie pozwalało bowiem w stosownym stopniu osłabić ograniczenia w zakresie zaliczania odsetek od pożyczek (kredytów) zaciągniętych od kwalifikowanych pożyczkodawców do kosztów uzyskania przychodów.

3. Regulacje dotyczące niedostatecznej kapitalizacji obowiązujące od 2015 r.

Z dniem 1 stycznia 2015 r. zasady zaliczania odsetek od pożyczek (kredytów) zaciąganych od pożyczkodawców kwalifikowanych do kosztów uzyskania przychodów uległy gruntownej zmianie [Ustawa z 29 sierpnia 2014]. Poszerzono oraz zmodyfikowano zakres ograniczeń dotyczących cienkiej kapitalizacji, a także wprowadzono całkowicie nowe reguły zaliczania odsetek od zaciągniętych pożyczek (kredytów) do kosztów uzyskania przychodów [Postrzech 2014]. Wprowadzono dwie metody określania odsetek od pożyczek zaliczanych do kosztów uzyskania przychodów – podstawową i alternatywną.

Kiedy przepisy o niedostatecznej kapitalizacji wchodziły w życie, nie było jeszcze w polskim prawie wynikających z unijnych dyrektyw regulacji zwalniających z opodatkowania dywidend czy odsetek wypłacanych między spółkami powiązanymi, które swoje siedziby mają w różnych państwach członkowskich Wspólnoty. Dlatego też zawężenie zakresu stosowania ograniczeń wynikających z przepisów o cienkiej kapitalizacji wyłącznie do pożyczek udzielanych przez podmioty, które są bezpośrednio powiązane ze spółką – ze względu na niewielkie korzyści podatkowe wiążące się z pożyczkami udzielanymi spółkom przez podmiot powiązane pośrednio – wydawało się wówczas systemowo uzasadnione.

Od początku 2015 r. przepisami dotyczącymi niedostatecznej kapitalizacji objęte są również umowy pożyczek zawarte między podmiotami powiązanymi ze sobą w sposób pośredni, przy czym do ustalenia udziału pośredniego zastosowanie mają zasady znajdujące się w przepisach o cenach transferowych [Infor 2014]. W wyniku nowelizacji nowe brzmienie uzyskały przepisy art. 16, ust. 1, pkt 60 i 61 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych. Na ich podstawie do kosztów uzyskania przychodów nie można zaliczyć „odsetek

od pożyczek udzielonych spółce przez podmiot posiadający bezpośrednio lub pośrednio nie mniej niż 25% udziałów (akcji) tej spółki albo udzielonych łącznie przez podmioty posiadające łącznie bezpośrednio lub pośrednio nie mniej niż 25% udziałów (akcji) tej spółki, jeżeli wartość zadłużenia spółki wobec podmiotów posiadających bezpośrednio lub pośrednio nie mniej niż 25% udziałów (akcji) tej spółki, uwzględniającego również zadłużenie z tytułu pożyczek, przekroczy łącznie wartość kapitału własnego spółki – w proporcji, w jakiej wartość zadłużenia przekraczająca wartość kapitału własnego spółki pozostaje do całkowitej kwoty tego zadłużenia wobec tych podmiotów, określonej na ostatni dzień miesiąca poprzedzającego miesiąc zapłaty odsetek od pożyczek” [Ustawa z 15 lutego 1992, art. 16, ust. 1, pkt 60].

Do kosztów uzyskania przychodów nie można zaliczyć również „odsetek od pożyczek udzielonych spółce przez inną spółkę, jeżeli w obu tych spółkach ten sam podmiot bezpośrednio lub pośrednio posiada nie mniej niż po 25% udziałów (akcji), a wartość zadłużenia spółki otrzymującej pożyczkę wobec spółki udzielającej pożyczki oraz wobec podmiotów posiadających bezpośrednio lub pośrednio nie mniej niż 25% udziałów (akcji) spółki otrzymującej pożyczkę, uwzględniającego również zadłużenie z tytułu pożyczek, przekroczy łączną wartość kapitału własnego spółki otrzymującej pożyczkę – w proporcji, w jakiej wartość zadłużenia przekraczająca wartość kapitału własnego spółki pozostaje do całkowitej kwoty tego zadłużenia, określonej na ostatni dzień miesiąca poprzedzającego miesiąc zapłaty odsetek od pożyczek” [Ustawa z 15 lutego 1992, art. 16, ust. 1, pkt 61].

Jak wynika z treści powyższych artykułów, część odsetkową kosztów uzyskania przychodów należy liczyć inaczej niż uprzednio. Dotychczasowe przepisy zawarte w art. 16, pkt 1, ust. 60 i 61 uzależniały możliwość zaliczenia do kosztów uzyskania przychodów odsetek od pożyczek od tego, w jakim stopniu zadłużenie podatnika przekraczało trzykrotność wartości kapitału zakładowego spółki. Ponieważ wartość kapitału zakładowego nie odzwierciedla rzeczywistej wartości aktywów netto posiadanych przez spółkę, czyli tym samym jej zdolności kredytowej, ustawodawca odstąpił od kryterium kapitału zakładowego, zastępując go kryterium kapitału własnego. Z racji tego, że kapitał zakładowy to tylko jeden z komponentów kapitałów własnych, stosowany dotychczas wskaźnik zadłużenia wynoszący 1:3 został zastąpiony wskaźnikiem 1:1.

Wartość kapitału własnego określana jest na ostatni dzień miesiąca poprzedzającego miesiąc, w którym zapłacone zostały odsetki od pożyczek, do których odnoszą się przytoczone przepisy. Przy określaniu wartości kapitału własnego nie uwzględnia się jednak kapitałów z aktualizacji wyceny oraz tej

części kapitału własnego, która pochodzi z otrzymanych pożyczek podporządkowanych. Ponadto wartość kapitału własnego należy pomniejszyć o tę część kapitału zakładowego, która:

- nie została faktycznie przekazana na ten kapitał lub
- została pokryta, przysługującymi wspólnikom wobec spółki, wierzytelnościami z tytułu pożyczek oraz odsetek, lub
- została pokryta wartościami niematerialnymi lub prawnymi, od których zgodnie z art.16a–16m ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych nie dokonuje się odpisów amortyzacyjnych.

Nowe przepisy nie mają zastosowania do odsetek od pożyczek, które udzielone zostały podatnikowi przed 1 stycznia 2015 r. [Infor 2014]. Ustawodawca doprecyzował w nich pojęcie zadłużenia. Zgodnie z nowymi przepisami nie ogranicza się ono wyłącznie do zadłużenia wynikającego z zaciągniętych pożyczek czy kredytów, lecz obejmuje również inne zobowiązania wobec podmiotów powiązanych, które nie zostały uregulowane na ostatni dzień miesiąca poprzedzającego miesiąc zapłaty odsetek.

Zgodnie z art. 16, ust. 7g wartość zadłużenia, o którym mówią przepisy art.16, ust. 1, pkt 60 i 61, powinna zostać pomniejszona o wartość pożyczek udzielonych wskazanym w tych przepisach podmiotom powiązanym. Jest to zatem zadłużenie netto spółki wobec jednostek powiązanych.

Tabela 2. Przykład obliczania odsetek od pożyczek udzielonych spółce przez jednostki powiązane, niebędących kosztem uzyskania przychodów według przepisów dotyczących niedostatecznej kapitalizacji obowiązujących od 1 stycznia 2015 r.

[A] Zadłużenie netto wobec jednostek powiązanych, w tym:	zł	4 500 000 000
Pożyczki	zł	4 500 000 000
[B] Kapitał własny, w tym:	zł	1 350 000 000
Kapitał zakładowy	zł	500 000 000
Kapitał zapasowy	zł	700 000 000
Wynik finansowy	zł	150 000 000
[(A–B)/A] Udział odsetek niebędących kosztami uzyskania przychodów	%	70
Odsetki do jednostek powiązanych, w tym:	zł	20 000 000
– będące kosztem uzyskania przychodów	zł	6 000 000
– niebędące kosztem uzyskania przychodów	zł	14 000 000

Źródło: Na podstawie: [Adamowicz i Gronowska 2014].

Uproszczony przykład obliczania odsetek od pożyczek udzielonych spółce przez jednostki powiązane, które nie mogą zostać zaliczone do kosztów

uzyskania przychodów, przedstawia tabela 2. Jak pokazuje przykład, udział odsetek niebędących kosztem uzyskania przychodów określa się jako relację nadwyżki zadłużenia netto wobec jednostek powiązanych nad kapitałem własnym spółki do zadłużenia netto wobec tych jednostek. Gdy pozostałe warunki są niezmiennione, wówczas udział ten rośnie wraz ze wzrostem zadłużenia netto spółki wobec jednostek powiązanych. Nigdy jednak nie osiąga on 100%, gdyż zadłużenie to jest pomniejszane o kapitał własny. Ograniczenie w zakresie zaliczania odsetek od pożyczek zaciągniętych przez daną spółkę od jednostek powiązanych nie występuje wówczas, gdy jej zadłużenie netto wobec tych jednostek nie jest wyższe od kapitału własnego. W tej sytuacji wszystkie odsetki od pożyczek zaciągniętych od jednostek powiązanych stanowią koszt uzyskania przychodów. Podniesienie kapitału własnego przez spółkę umożliwia jej zatem osłabienie ograniczenia w zakresie zaliczania odsetek od pożyczek zaciągniętych od jednostek powiązanych do kosztów uzyskania przychodów.

Niezależnie od tych zmian ustawodawca stworzył podatnikom możliwość wyboru alternatywnej metody określania odsetek od pożyczek stanowiących koszt uzyskania przychodów. Metoda ta może być stosowana zarówno w przypadku starych, jak i nowych pożyczek, nie można jej jednak wybrać wyłącznie w odniesieniu do nowych pożyczek, gdyż dokonany wybór, o którym należy poinformować pisemnie naczelnika właściwego urzędu skarbowego, odnosi się do wszystkich zaciągniętych przez spółkę pożyczek.

Jeżeli podatnik uzna, że metoda określania odsetek od pożyczek zaciągniętych od podmiotów powiązanych stanowiących koszty uzyskania przychodów na podstawie danych o jego zadłużeniu netto wobec tych jednostek i kapitale własnym nie uwzględnia specyfiki jego działalności gospodarczej i przez to zniekształca otrzymany wynik, odsetki te może obliczyć metodą alternatywną: przez odniesienie do wartości podatkowej aktywów, niezależnie od posiadanego kapitału własnego i bez konieczności ustalania wysokości zadłużenia netto wobec podmiotów powiązanych [Adamowicz i Gronowska 2014].

Odmienne podejście do problemu zawyżania kosztów uzyskania przychodów i zaniżania podstawy opodatkowania poprzez rozszerzenie zakresu finansowania aktywów spółki kapitałami obcymi zastosowane w metodzie alternatywnej jest odzwierciedleniem zmiany stosunku do tego zagadnienia w skali międzynarodowej, zwłaszcza w Unii Europejskiej. Zgodnie z podjętą w 2010 r. rezolucją Rady Unii Europejskiej w sprawie koordynacji zasad dotyczących kontrolowanych przedsiębiorstw zagranicznych i niedostatecznej kapitalizacji w Unii Europejskiej [Rezolucja Rady z 8 czerwca 2010] przy ustalaniu przez kraje członkowskie zasad dotyczących cienkiej kapitalizacji zaleca się zastosować kryterium nawiązujące do wartości EBIT (zysku

operacyjnego przed odsetkami i opodatkowaniem) lub EBITDA (zysku przed odsetkami od kredytów, podatkami i amortyzacją). W ostatnich kilku latach wiele państw UE wprowadziło zmiany legislacyjne w przepisach dotyczących niedostatecznej kapitalizacji zgodne z tym zaleceniem. Ich przykładem może być Dania, Francja, Hiszpania, Niemcy czy też Włochy.

Metoda alternatywna została wprowadzona przez polskiego ustawodawcę przepisami art. 15c ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych. Podmioty, które zdecydowały się na jej stosowanie, mogą zaliczyć do kosztów uzyskania przychodów odsetki od pożyczek (w tym pożyczek od jednostek niepowiązanych) w wysokości nieprzekraczającej iloczynu stopy referencyjnej NBP powiększonej o 1,25 punktu procentowego i wartości podatkowej aktywów, zgodnie z następującym wzorem:

$$(R + 1,25 \text{ p.p.}) \cdot A,$$

gdzie:

R – stopa referencyjna NBP na ostatni dzień poprzedniego roku podatkowego,
 A – wartość podatkowa aktywów (w rozumieniu przepisów ustawy o rachunkowości) – pomniejszona o wartości niematerialne i prawne – na ostatni dzień roku podatkowego.

W danym roku podatkowym odsetki zaliczane do kosztów uzyskania przychodów nie mogą być jednak większe niż 50% zysku operacyjnego osiągniętego w tym roku. Zysk ten ustala się natomiast zgodnie z ustawą o rachunkowości.

W przypadku zmiany wartości stopy referencyjnej NBP w trakcie roku podatkowego podatnik przy ustalaniu limitu odliczanych odsetek może uwzględnić stopę referencyjną NBP obowiązującą w poszczególnych miesiącach tego roku. Metoda alternatywna uwzględnia zatem zmienność jednego z instrumentów polityki pieniężnej, jakim jest stopa referencyjna NBP.

Drugi limit wskazany w art. 15c omawianej ustawy nawiązuje do wysokości zysku operacyjnego generowanego przez podatnika, czyli zysku, który nie uwzględnia między innymi działalności finansowej. Zgodnie z treścią tego artykułu koszty odsetek nie mogą przekraczać 50% zysku z działalności operacyjnej uzyskanego w danym roku. Ograniczenie to nie dotyczy:

- banków,
- spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych,
- firm leasingowych, pod warunkiem, że co najmniej 80% przychodów uzyskują z działalności prowadzonej na podstawie umowy leasingu, o której mowa w art. 17a, pkt 1 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych,

- firm windykacyjnych, pod warunkiem, że co najmniej 90% przychodów uzyskują z działalności polegającej na świadczeniu usług w zakresie nabycia oraz zbywania wierzytelności.

Uwzględniając fakt, że zwrot zainwestowanych przez spółkę kapitałów często następuje po długim okresie, ustawodawca pozwala na zaliczenie do kosztów uzyskania przychodów (w ramach ustawowych limitów) przez pięć kolejnych lat odsetek zapłaconych w danym roku podatkowym, lecz w związku z powyższymi limitami niezaliczonych wówczas do kosztów uzyskania przychodów [Ustawa z 15 lutego 1992, art.15c, ust. 7].

Zarówno w przypadku metody podstawowej, jak i alternatywnej odsetki od pożyczki są szeroko rozumiane. Obejmują one wszelkie poniesione na rzecz pożyczkodawcy koszty związane z uzyskaniem i korzystaniem z pożyczki, to jest nie tylko odsetki, lecz również opłaty, premie i prowizje, a także opłaty z tytułu nieterminowego uregulowania zobowiązań [Ustawa z 15 lutego 1992, art.15c, ust. 8].

Jeśli podatnik wybierze metodę alternatywną, to jest zobowiązany stosować ją przez okres nie krótszy niż trzy lata podatkowe, liczony łącznie z rokiem podatkowym, w którym rozpoczął jej stosowanie. Jeśli po tym czasie zdecyduje się na zmianę metody na podstawową, to o tej zmianie musi poinformować w formie pisemnej właściwego naczelnika urzędu skarbowego przed rozpoczęciem danego roku podatkowego, w przeciwnym razie uznaje się, że nadal stosowana jest metoda alternatywna [Ustawa z 15 lutego 1992, art. 15c, ust. 10].

Tabela 3. Przykład obliczania przez spółkę odsetek będących kosztami uzyskania przychodów metodą alternatywną

[A] Wartość podatkowa aktywów	zł	13 565 000 000
Wartość bilansowa aktywów	zł	14 000 000 000
Wartości niematerialne i prawne	zł	-85 000 000
Aktywa z tytułu podatku odroczonego	zł	-350 000 000
Korekty do wartości podatkowych	zł	0
[B] Stopa referencyjna + 1,25 p.p.	%	3,25
[A · B] Limit odsetek stanowiących koszt uzyskania przychodów	zł	440 862 500
Zysk operacyjny	zł	900 000 000
Odsetki,	zł	400 000 000
w tym odsetki będące kosztami uzyskania przychodów	zł	400 000 000

Źródło: Na podstawie: [Adamowicz i Gronowska 2014].

Jak wynika z przykładu przedstawionego w tabeli 3, wartością podatkową aktywów jest różnica między wartością bilansową aktywów, z wyłączeniem

wartości niematerialnych i prawnych, a wartością aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego z uwzględnieniem korekt do wartości podatkowych. Stopa referencyjna NBP w podanym przykładzie wynosi 2%. Limit odsetek, które mogą być zaliczone do kosztów uzyskania przychodów, stanowi iloczyn stopy referencyjnej NBP powiększonej o 1,25 p.p. i wartości podatkowej aktywów. W przykładzie limit ten jest większy niż kwota zapłaconych odsetek. Jednocześnie zapłacone w rozpatrywanym roku odsetki są niższe od 50% zysku operacyjnego. Z tego względu cała ich wartość może być zaliczona w tymże roku do kosztów uzyskania przychodów.

4. Porównanie nowych i starych regulacji dotyczących niedostatecznej kapitalizacji

Nowe uregulowania dotyczące cienkiej kapitalizacji znacząco różnią się od obowiązujących do końca 2014 r. Zmianie uległy praktycznie wszystkie kryteria kwalifikowania do kosztów uzyskania przychodów odsetek od pożyczek udzielonych spółce przez wspólników i podmioty powiązane – poczynając od relacji zadłużenia do kapitału, poprzez rodzaj kapitału i podmioty należące do grupy kwalifikowanych pożyczkodawców, a na definicji zadłużenia kończąc.

W metodzie alternatywnej całkowicie zrezygnowano z podziału odsetek od pożyczek zaciągniętych od kwalifikowanych pożyczkodawców na odsetki stanowiące i niestanowiące koszt uzyskania przychodów na podstawie relacji zadłużenia do kapitału. Zgodnie z metodą alternatywną limit odsetek stanowiących koszt uzyskania przychodów określa się bowiem na podstawie stopy referencyjnej NBP i wartości podatkowej aktywów. Limit ten obejmuje jednak także odsetki od pożyczek udzielonych przez podmioty niepowiązane.

Najważniejsza zmiana dotyczy kategorii kapitału, na którego podstawie określa się, czy dana spółka charakteryzuje się niedostateczną kapitalizacją – kapitał zakładowy zastąpiony został kapitałem własnym. Ponadto znacznie rozszerzony został zakres podmiotów będących kwalifikowanymi pożyczkodawcami. W praktyce od 1 stycznia 2015 r. prawie wszystkie spółki powiązane poprzez relację 25% praw głosu należą do tej grupy.

W przypadku metody podstawowej wpływ nowych regulacji dotyczących niedostatecznej kapitalizacji na wysokość kosztów uzyskania przychodów, w porównaniu ze starymi regulacjami, jest uzależniony od udziału kapitału zakładowego w kapitale własnym rozpatrywanej spółki oraz od relacji jej zadłużenia ogółem do zadłużenia netto wobec kwalifikowanych pożyczkodawców. Gdy pozostałe warunki są takie same, wówczas nowe regulacje są

bardziej korzystne, w porównaniu z poprzednio obowiązującymi, dla tych spółek, w których udział kapitału zakładowego w kapitale własnym jest relatywnie niski i wynosi mniej niż 33,3%. Spółki te, wybierając metodę podstawową, będą bowiem mogły większą niż poprzednio część odsetek od pożyczek (kredytów) zaciągniętych od kwalifikowanych pożyczkodawców zaliczyć do kosztów uzyskania przychodów. Jeżeli natomiast udział kapitału zakładowego w kapitale własnym spółki jest wyższy niż 33,3%, to przy założeniu, że pozostałe warunki są takie same, nowe regulacje są dla niej mniej korzystne, gdyż obecnie będzie ona mogła mniejszą niż poprzednio część tych odsetek zaliczyć do kosztów uzyskania przychodów. Jednak takich spółek jest w Polsce zdecydowanie mniej niż spółek, w których kapitał zakładowy stanowi nie więcej niż 33,3% kapitału własnego.

W nowych regulacjach – przy określaniu udziału odsetek stanowiących i niestanowiących koszt uzyskania przychodów – bierze się pod uwagę zadłużenie netto, a nie zadłużenie ogółem rozpatrywanej spółki wobec kwalifikowanych pożyczkodawców. Z tego względu regulacje te są bardziej korzystne niż poprzednio obowiązujące dla tych spółek, które mają zarówno zobowiązania, jak i należności w odniesieniu do kwalifikowanych pożyczkodawców. Pomniejszenie zobowiązań o należności umożliwia bowiem zwiększenie udziału odsetek stanowiących koszt uzyskania przychodów w odsetkach ogółem od pożyczek (kredytów) zaciągniętych od tych pożyczkodawców. Nowe regulacje nie hamują zatem wzajemnego finansowania się pożyczkami przez spółki należące do danej grupy kapitałowej. Takie pożyczki szybko rozwijają się we współczesnym świecie i nie powinny być dyskryminowane przez prawo podatkowe.

Przyjęte w metodzie alternatywnej podejście do zagadnienia podziału odsetek od pożyczek (kredytów) na odsetki stanowiące koszt i niestanowiące kosztu uzyskania przychodów wychodzi z założenia, że odsetki od pożyczek (kredytów) zaciągniętych tak od kwalifikowanych pożyczkodawców, jak i od innych podmiotów powinny być tak samo traktowane przez przepisy ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych. W związku z tym przepisy tej ustawy nie powinny – z punktu widzenia kosztów uzyskania przychodów – gorzej traktować posługiwania się przez spółki kapitałem obcym uzyskanym w formie pożyczek (kredytów) zaciągniętych od kwalifikowanych pożyczkodawców niż uzyskanym od innych podmiotów, na przykład banków komercyjnych.

W metodzie alternatywnej zakłada się jednocześnie, że ograniczenia w zakresie zaliczania odsetek od pożyczek (kredytów) do kosztów uzyskania przychodów powinny mieć charakter ogólny, a więc dotyczyć pożyczek (kredytów) zaciągniętych tak od kwalifikowanych pożyczkodawców, jak i od pozostałych podmiotów.

Z punktu widzenia kosztów uzyskania przychodów metoda ta jest korzystna dla spółek charakteryzujących się wysoką wartością podatkową aktywów i relatywnie wysokim zyskiem operacyjnym. Nie jest ona natomiast korzystna dla spółek o relatywnie niskiej wartości podatkowej aktywów oraz ponoszących stratę operacyjną lub osiągających niewielki zysk operacyjny. Spółki te powinny zatem wybrać metodę podstawową przy określaniu odsetek od pożyczek (kredytów) zaciągniętych od kwalifikowanych pożyczkodawców, stanowiących koszt uzyskania przychodów.

Zakończenie

Podstawowym celem artykułu było przedstawienie zmian przepisów dotyczących cienkiej kapitalizacji wprowadzonych od 1 stycznia 2015 r. oraz określenie ich wpływu na koszty uzyskania przychodów. Jego osiągnięcie wymagało realizacji celów pośrednich – przeprowadzenia analizy i oceny regulacji obowiązujących do końca 2014 r. przez pryzmat wymienionych kosztów.

Nowe regulacje z pewnością mają istotny wpływ na finanse spółek zaciągających pożyczki (kredyty) od kwalifikowanych pożyczkobiorców, a zwłaszcza na wysokość kosztów uzyskania przychodów, dochodu, podstawy opodatkowania i podatku dochodowego. Regulacje odnoszące się do niedostatecznej kapitalizacji dotyczą obecnie pożyczek (kredytów) udzielonych spółce przez znacznie większą grupę podmiotów powiązanych. Poprzednio, w uproszczeniu, regulacje te dotyczyły wyłącznie pożyczek udzielonych przez wspólników oraz spółki siostry. Grupa kwalifikowanych pożyczkodawców została bowiem poszerzona o podmioty powiązane z pożyczkobiorcą w sposób pośredni.

Istotnie zmieniło się także kryterium, według którego określa się, czy dana spółka charakteryzuje się niedostateczną kapitalizacją i według którego dokonuje się podziału odsetek na odsetki będące kosztami i niebędące kosztami uzyskania przychodów. Poprzednio tym kryterium była relacja zadłużenia ogółem do kapitału zakładowego wynosząca 3 : 1, a obecnie tym kryterium jest relacja zadłużenia netto do kapitału własnego wynosząca 1 : 1. Kryterium to jest stosowane w przypadku wyboru przez spółkę metody podstawowej. Jest ono bardziej korzystne od kryterium poprzednio obowiązującego w przypadku spółek o relatywnie niskim udziale kapitału zakładowego w kapitale własnym, a także spółek, których zobowiązania netto wobec kwalifikowanych pożyczkodawców są niższe od zobowiązań ogółem.

Nowe regulacje umożliwiają spółkom zaciągającym pożyczki (kredyty) od kwalifikowanych pożyczkobiorców zastąpienie metody podstawowej metodą

alternatywną, przy dokonywaniu podziału odsetek na odsetki stanowiące koszt i odsetki niebędące kosztem uzyskania przychodów. Metoda ta może być bardziej korzystna niż metoda podstawowa w przypadku spółek o relatywnie wysokiej wartości podatkowej aktywów oraz osiągających wysoki zysk operacyjny.

Bibliografia

- Adamowicz, W., Gronowska, M., 2014, *Niedostateczna kapitalizacja w 2015 r. – praktyczne problemy stosowania nowej metody*, http://www.leasing.org.pl/files/uploaded/Niedostateczna-kapitalizacja-w-2015-r-praktyczne-problemy-stosowania_1.pdf [dostęp: 10.04.2015].
- Blouin, J., Huizing, H., Leaven, L., Nicodeme, G., 2014, *Thin Capitalization Rules and Multinational Firm Capital Structure*, International Monetary Fund, Washington, DOI: 10.5089/9781484384442.001.
- Dulinec, A., 2011, *Finansowanie przedsiębiorstwa – strategie i instrumenty*, wyd. 2 zm., Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Infor, 2014, *Niedostateczna kapitalizacja – zmiany od 2015 r.*, <http://ksiegowosc.infor.pl/podatki/cit/cit/koszty/694766,Niedostateczna-kapitalizacja-zmiany-od-2015-roku.html> [dostęp: 7.04.2015].
- Juja, T. (red), 2007, *Analiza finansowa i opodatkowanie przedsiębiorstw. Studium przypadków*, Wydawnictwo Forum Naukowe, Poznań.
- Postrzech, Ł., 2014, *Odsetki od kredytów (pożyczek) od podmiotów powiązanych – nowe zasady rozliczania w CIT na przykładach*, http://www.doradcy.krdp.pl/artykuly.php/11/698,odsetki_od_kredytow_pozyczek_od_podmiotow_powiazanych_nowe_zasady_rozliczania_w_cit_na_przykladach [dostęp: 1.04.2015]
- Rezolucja Rady z 8 czerwca 2010 r. w sprawie koordynacji zasad dotyczących kontrolowanych przedsiębiorstw zagranicznych i niedostatecznej kapitalizacji w Unii Europejskiej, 2010/C 156/01.
- Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, tekst jedn. Dz.U. 2014, poz. 851 ze zm.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 2014 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U., poz. 1328.